

О. В. МОРОЗ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОПОЗИЦІЯ УКЛАСТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР

У статті проаналізовано пропозицію укладення цивільно-правового договору. Визначаються характерні ознаки оферти. Вказується на те, що пропозиція укласти договір повинна містити вказівку на всі істотні умови майбутнього договору. Зазначається, що оферта підтверджує намір оферента вважати себе зобов'язаним за договором у разі її прийняття. Аналізується така ознака оферти, як її адресність. Визначається строк, протягом якого оферент зв'язаний своєю пропозицією про укладення договору.

Ключові слова: оферта, укладення договору, цивільно-правовий договір.

Постановка проблеми. Процес переходу нашої держави до розвинутої ринкової економіки зумовив гостру потребу у розвитку підприємництва, проведенні реформ у сфері власності та підвищенні ролі цивільно-правового договору. Укладення договору являє собою складний процес. При його укладанні виникає ряд питань, пов'язаних пропозицією укладення цивільно-правового договору.

Ціль даної роботи — загальне дослідження та аналіз пропозиції укладення цивільно-правового договору. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання: 1) навести перелік ознак оферти; 2) встановити те, що пропозиція укласти договір повинна містити вказівку на всі істотні умови майбутнього договору; 3) визначити, що оферта підтверджує намір оферента вважати себе зобов'язаним за договором у разі її прийняття; 4) проаналізувати таку ознаку оферти, як її адресність; 5) дослідити строк, протягом якого оферент зв'язаний своєю пропозицією про укладення договору.

Об'єктом даного дослідження є система відносин, закріплена

сукупністю правових норм, що регулює пропозицію укладення цивільно-правового договору. **Предметом** дослідження являється система правових актів, які регулюють відносини, що виникають при укладенні цивільно-правових договорів.

Аналіз останніх досліджень. Договірні правовідносини досліджувалися науковцями у різних аспектах. Дослідження в цій сфері провели С.О. Бородовський, М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, О.О. Красавчиков, О.С. Йоффе, В.В. Луць, В.Г. Олюха та ін. Але проблематика пропозиції укладення цивільно-правового договору слабо висвітлена, є достатньо актуальною та потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Пропозиція укласти договір (оферта) – це перша стадія укладення цивільно-правового договору.

Так, О.С. Йоффе зазначав, що пропозиція укласти договір визнається офертою, якщо вона, по-перше, містить вказівку на всі істотні умови майбутнього договору і, по-друге, адресується конкретній, точно в ній зазначеній особі. При недотриманні у зробленій пропозиції хоча б однієї з вказаних вимог вона вважається не офертою, а лише викликом на оферту, що ні до чого не зобов'язує того, хто її зробив. На такий виклик можуть бути різноманітні відгуки. Автор указує, що їх не можна вважати акцептом, оскільки їм не передувала пропозиція укласти договір у правовому значенні цього слова [1, с. 49].

Самойленко Г.В. виділяє наступні особливості оферти:

- адресація одній чи кільком особам (чи невизначеному колу осіб), здійснена будь-яким способом: реклама, виставка, ярмарок тощо;
- містить вказівку на істотні умови майбутнього договору;
- виражає намір оферента вважати себе зв'язаним пропозицією (а не договором, оскільки він ще не укладений) в разі її прийняття;
- наявність реквізитів оферента, вони повинні бути легкодоступними;
- містить вказівку на строк чинності оферти. Це пояснюється строковістю зв'язаності оферента зобов'язаннями з оферти. Виконання

акцептантом дій, які свідчать про акцепт оферти поза межами строку її дії, не тягне за собою автоматичного виникнення зобов'язання у оферента перед останнім [2, с. 92-93].

Інші автори вказують, що офертою визнається лише така пропозиція про укладення договору, яка, по-перше, містить істотні умови договору; по-друге, підтверджує намір оферента вважати себе зобов'язаним за договором у разі її прийняття, і, по-третє, адресована певній особі чи особам [3, с. 475].

Тлумачення оферти визначається також і на законодавчому рівні. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 641 ЦК України [4] пропозиція укласти договір має містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття.

Розглянемо першу ознаку оферти – пропозиція укласти договір має містити істотні умови договору.

Так, О. О. Красавчиков до істотних умов договору відносить ті договірні умови, які мають юридичне значення, тобто впливають на формування та сутність правовідношення, що виникає із відповідного договору [5, с. 441].

Істотними є умови, які є необхідними для укладення договорів даного виду. При відсутності хоча б однієї з таких умов договір не є укладеним.

У випадку, якщо досягнута згоди щодо істотних умов, то договір набирає чинності, навіть якщо взагалі не містить згадку стосовно якихось інших умов.

Ч. 1 ст. 638 ЦК України [4] поділяє істотні умови договорів на чотири групи:

- 1) умови про предмет договору;
- 2) умови, які визначені законом як істотні для договорів даного типу;
- 3) умови, які є необхідними для договорів даного виду;
- 4) умови, щодо яких за заявою однією з сторін має бути досягнуто згоди.

Друга ознака оферти – намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. Без наміру особи укласти договір і бути ним зв'язаною надалі, договір не може бути укладений навіть за наявності в оферті

всіх істотних умов договору. Пропозиція повинна виражати остаточне рішення оферента укласти цивільно-правовий договір. За допомогою цієї вимоги можна відмежувати оферту від переговорів, метою яких є тільки уточнення намірів.

Відповідно до ч. 2 ст. 641 ЦК України [4] реклама або інші пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, є запрошенням робити пропозиції укласти договір, якщо інше не вказано у рекламі або інших пропозиціях.

Хоча законодавець чітко визначився із значенням реклами при укладенні договорів, у науці це питання залишається дещо дискусійним. Так, В.В. Луць вбачає оферту в рекламному оголошенні тільки за умови прямої вказівки на це у пропозиції [6, с. 66]. О.С. Йоффе, навпаки, заперечує взагалі таку можливість з тих мотивів, що реклама (розповсюдження прейскурантів, каталогів) є звичайним запрошенням до вступу у переговори, а не офертою, на яку може бути надана нескінченна кількість відповідей, кожна з яких робила б договір укладеним [7, с. 324].

Очевидно, що для визнання рекламного повідомлення офертою недостатнім є зазначення в ньому тільки окремих умов договору або ж тільки прямої вказівки, що вона є запрошенням до укладення договору. В. Г. Олюха, вказує, що рекламне повідомлення може бути визнано офертою, якщо відповідає таким ознакам: 1) точно визначає товар, роботу, послуги, що пропонуються; 2) містить перелік всіх істотних умов, на яких може бути надбано товар, роботу послугу; 3) прямо та однозначно виражає готовність до вступу у договір на об'явлених умовах з будь-яким відповідним суб'єктом цивільних правовідносин та зобов'язання оферента. У протилежному випадку вона є тільки запрошенням до оферти [8, с. 34].

В. Г. Олюха цілком слушно вказує на необхідність розмежування оферти та реклами. Так, автор пропонує внести до ч. 1 ст. 1 Закону України “Про рекламу” від 03.07.96 № 270/96-ВР зміни і викласти її у такій редакції: “Реклама – спеціальна інформація про осіб, товари, роботи та послуги або інша соціальна корисна інформація, яка розповсюджується в будь-якій формі та в

будь-який спосіб для сприйняття її широким колом суб'єктів як з метою прямо або опосередковано отримати прибуток, так і без такої мети. Реклама, що містить істотні умови договору і виражає намір рекламодавця вважати себе зобов'язаним у разі прийняття пропозиції щодо укладення договору будь-яким споживачем реклами, може розцінюватись як оферта” [8, с. 34].

Найбільш дискусійною серед науковців є така ознака оферти як її адресність.

Певний час вчені вважали, що оферта може бути звернена тільки до певної особи або до кількох конкретних осіб. Якщо ж такої спрямованості до певної особи немає, то немає і оферти [9, с. 302].

Проте, як вказують М.І. Брагінський і В.В. Вітрянський, у наш час, коли учасники обігу мають можливість самі знаходити собі партнерів, та ще й в умовах конкуренції, що посилюється, поширилася практика виголошення різного роду запрошень до укладення договорів по радіо, телебаченню, в пресі [10, с. 158]. Тобто пропозиція укласти договір звернена до невизначеного кола осіб.

С.О. Бородовський вказує, що оферту може бути направлено до конкретно визначеної особи, групи осіб чи невизначеної групи осіб. З економічної точки зору задовольнити інтереси абсолютно всіх бажаючих неможливо, тому в кінцевому результаті договір буде укладено із обмеженою частиною бажаючих. Відтак, перші, хто акцептують умови оферти, будуть пов'язані умовами договору [11, с. 73].

Пропозиція товару в рекламі, каталогах, а також інших описах товару, звернених до невизначеного кола осіб, є публічною пропозицією укласти договір, якщо вона містить усі істотні умови договору (ч. 1 ст. 699 ЦК України [4]).

Під публічною офертою слід розуміти звернену до необмеженого кола осіб пропозицію про укладення договору, що містить всі істотні умови майбутнього договору, виражає згоду оферента бути пов'язаним її умовами та вимагає повного і безумовного акцепту [11, с. 73].

Так, В.В. Денисюк виділяє наступні ознаки публічної оферти: 1) вона звернена до невизначеного кола осіб; 2) із цієї пропозиції вбачається воля оферента укласти договір; 3) її предметом може бути тільки товар, а роботи та послуги – не можуть; 4) за загальним правилом, вона має містити всі істотні умови договору [12, с. 92].

Публічна оферта може носити однократний характер, тобто вона автоматично поглинається договором після її прийняття, або може бути акцептована одночасно чи послідовно декількома зацікавленими особами – суб'єктами цивільних відносин. Законодавчого закріплення вимагає правило, відповідно до якого акцепт оферти (згода покупців в договорі купівлі-продажу) надходить в порядку черги, що виключає одночасність її прийняття [7, с. 85-86].

Іншою ознакою оферти є строк, протягом якого оферент зв'язаний своєю пропозицією про укладення договору.

Відповідно до часового проміжку дії оферта може: а) бути прийнята акцептантом негайно і діяти лише цей дуже короткий термін (договір між присутніми сторонами); б) діяти з врахуванням часу, необхідного для поштового чи іншого способу її доставки та отримання акцепту; в) дію оферти може бути обмежено визначеним періодом часу або поставлено в залежність від виникнення події, вказаної в оферті (це стосується і публічної оферти, що умовно не обмежена дією в часі) [11, с. 63].

Так, у ст. 643 ЦК України [4] зазначено, що якщо у пропозиції укласти договір вказаний строк для відповіді, договір є укладеним, коли особа, яка зробила пропозицію, одержала відповідь про прийняття пропозиції протягом цього строку.

Отже, в тих випадках, коли у самій оферті вказано строк для відповіді, оферент зв'язаний своєю пропозицією протягом цього терміну. Якщо він за цей час передумає і направить пропозицію про укладення договору іншій особі, укладе з цією іншою особою договір, то його дії будуть порушувати права того, до кого він спочатку звернувся із пропозицією. Тому на нього

можуть бути покладені негативні наслідки односторонньої відмови від зобов'язання. Наприклад, обов'язок відшкодувати заподіяні такою відмовою збитки [13, с. 97].

Строк, протягом якого оферент зв'язаний пропозицією залежить від її форми.

Так, В.В. Луць вказує, що пропозиція укласти договір може бути зроблена усно або в письмовій формі. Коли йдеться про письмову оферту, то вона може мати форму єдиного документа (наприклад проекту договору) або листа, телеграми тощо, що надсилаються акцептанту поштою чи за допомогою іншого технічного засобу зв'язку [6, с. 66].

В.В. Денисюк зазначає, що пропозиція укласти договір може вбачатися також із поведінки сторін (конклюдентних дій). Як приклад, можна навести подачу трамвая чи тролейбуса на зупинку за умови, що вартість проїзду та маршрут наперед відомі або візуально вбачаються. Як публічну оферту у конклюдентній формі слід розглядати і виставлення товару у магазині. Укладення договору конклюдентними діями слід визнати припустимими, якщо дії оферента включають всі істотні умови [12, с. 92].

С.О. Бородовський вважає, що оферту може бути здійснено письмово, усно, шляхом вчинення конклюдентних дій чи згідно до Типового закону про електронну торгівлю Комісії ООН з права міжнародної торгівлі [14] за допомогою повідомлення даних, де під останнім розуміється інформація, підготовлена, відправлена, отримана чи така, що зберігається за допомогою електронних, оптичних або аналогових засобів, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграму, телекс і факс, але не обмежуючись зазначеним [11, с. 64].

Якщо пропозицію укласти договір зроблено усно і в ній не вказаний строк для відповіді, договір є укладеним, коли особа, якій було зроблено пропозицію, негайно заявила про її прийняття (ч. 1 ст. 644 ЦК України [4]).

Відповідно до ч. 2 ст. 644 ЦК України [4] якщо пропозицію укласти договір, в якій не вказаний строк для відповіді, зроблено у письмовій формі,

договір є укладеним, коли особа, яка зробила пропозицію, одержала відповідь протягом строку, встановленого актом цивільного законодавства, а якщо цей строк не встановлений, – протягом нормально необхідного для цього часу.

Необхідно вказати, що в даному випадку оферент зв'язаний пропозицією протягом більш тривалого строку у випадку, коли він та акцептант знаходяться у різних місцях. Але в даному випадку необхідно врахувати звичайні строки доставки кореспонденції в обидва кінці.

Строк для надання акцепту має обчислюватися, виходячи з періоду, необхідного для відповіді аналогічним засобом: тобто на телефонний дзвінок можлива відповідь телефонним дзвінком факсом, на електронну пошту – електронною поштою тощо [13, с. 98].

У разі неотримання відповіді про прийняття пропозиції укласти договір протягом встановленого для цього терміну, оферент звільняється від відповідних зобов'язань.

Відповідно до ч. 2 ст. 645 ЦК України [4] якщо відповідь про прийняття пропозиції укласти договір було відправлено своєчасно, але одержано із запізненням, особа, яка зробила пропозицію укласти договір, звільняється від відповідних зобов'язань, якщо вона негайно повідомила особу, якій було направлено пропозицію, про одержання відповіді із запізненням. Відповідь, одержана із запізненням, є новою пропозицією.

Навіть якщо оферта відповідає всім вимогам, які висуваються до неї і про які йшлося вище, вона не завжди є першою стадією укладення договору. У випадках, передбачених законом (наприклад, ст. 646 ЦК України), вона розцінюється не як оферта, а фактично як пропозиція вступити в переговори. Це пов'язано з тим, що на зустрічну пропозицію необхідна згода колишнього (першого) оферента. Якщо ж колишній оферент не погодиться з новою пропозицією, а висуне ще якісь нові, додаткові умови, то він знов стає оферентом, а його контрагент акцептантом [13, с. 99].

Відповідь про згоду укласти договір на інших, ніж було запропоновано, умовах є відмовою від одержаної пропозиції і водночас новою пропозицією

особі, яка зробила попередню пропозицію (ст. 646 ЦК України [4]).

Відповідно до ч. 3 ст. 641 ЦК України [4] пропозиція укласти договір може бути відкликана до моменту або в момент її одержання адресатом. Пропозиція укласти договір, одержана адресатом, не може бути відкликана протягом строку для відповіді, якщо інше не вказане у пропозиції або не впливає з її суті чи обставин, за яких вона була зроблена.

Із положень ч. 3 ст. 642 ЦК України [4] можна дійти висновку, що оферта після її отримання адресатом є безвідкличною, якщо інше не вказане у пропозиції або не впливає з її суті чи обставин, за яких вона була зроблена.

Законодавець не визначається з питанням про форму та спосіб відкликання оферти. На нашу думку, форма та спосіб відкликання оферти не залежить від способу відправлення самої оферти. Так, пропозиція укласти договір, зроблена в письмовій формі, може бути відкликана усно (по телефону). Необхідно обирати такий спосіб відкликання оферти, який дозволяє зробити це у найкоротші строки та бути впевненим в отриманні даного повідомлення контрагентом.

Серед інших підстав припинення дії оферти, наряду з її відкликанням, слід виділити: відхилення оферти; закінчення строку, наданого для акцепту; акцепт, у тому числі й на інших умовах; смерть оферента, позбавлення чи обмеження його у дієздатності; припинення юридичної особи – оферента [12, с. 94].

Отже, враховуючи вищевикладене можна виділити наступні ознаки оферти: 1) оферта містить вказівку на істотні умови договору; 2) оферта виражає намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття; 3) адресність оферти одній особі, кільком особам чи невизначеному колу осіб; 4) оферта містить вказівку на строк, протягом якого оферент зв'язаний своєю пропозицією про укладення договору.

Тільки за наявності всіх вищевказаних ознак, які притаманні оферті, вона буде вважатися такою. Відсутність хоча б однієї з даних ознак перетворює її у запрошення робити оферту.

Висновки. Отже, вивчення оферти при укладенні цивільно-правового договору і її юридичне закріплення, має важливе науково-практичне значення, оскільки відсутність у законодавстві деяких положень перешкоджає можливості належного захисту прав сторін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иоффе О.С. Правоотношение по советскому гражданскому праву / О. С. Иоффе. – Л.: ЛГУ, 1949. – 144 с.
2. Самойленко Г. В. Договір перевезення вантажів у внутрішньому водному сполученні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Г. В. Самойленко. – Харків, 2003. – 175 с.
3. Цивільне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – Т. 1.– 520 с.
4. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р., № 435–IV // ВВР України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
5. Советское гражданское право: Учебник: В 2 т. / Под ред. О. А. Красавчикова. – М.: Высшая школа, 1985. – Т. 1. – 544 с.
6. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності / В.В. Луць. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 556 с.
7. Иоффе О.С. Советское гражданское право. Курс лекций / О. С. Иоффе. – Л.: Изд-во ЛГУ. – 1958. – Ч. 1. – 511 с.
8. Олюха В. Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / В. Г. Олюха. – К., 2003. – 189 с.
9. Цивільне право України: Підручник / За ред. Ч.Н. Азімова, С.Н. Приступи, В.М. Ігнатенка. – Харків: Право, 2000. – Ч. 1. – 368 с.
10. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М.: Изд-во «Статут», 1997. – 682 с.
11. Бородовський С.О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / С.О. Бородовський. – Івано-Франківськ., 2005. – 211 с.
12. Денисюк В.В. Оферта як стадія укладення цивільно-правового договору / В.В. Денисюк // Часопис цивілістики. – Одеса. – 2013. – Випуск 14. – С.91-95.

13. Гуляк Я.Г. Договір найму (оренди) житла за цивільним законодавством України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Я. Г. Гуляк. – Одеса, 2005. – 200 с.
14. Типовий закон про електронну торгівлю Комісії Організації Об’єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (1996 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_321.

О. В. МОРОЗ

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры гражданского права и процесса
Харьковского национального университета внутренних дел

ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗАКЛЮЧИТЬ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ДОГОВОР

В статье проанализировано предложение заключения гражданско-правового договора. Определяются характерные признаки оферты. Указывается на то, что предложение заключить договор должно содержать указание на все существенные условия будущего договора. Отмечается, что оферта подтверждает намерение оферента считать себя обязанным по договору в случае ее принятия. Анализируется такой признак оферты, как ее адресность. Определяется срок, в течение которого оферент связан своим предложением о заключении договора.

Ключевые слова: оферта, заключение договора, гражданско-правовой договор.